

ЦЕПА О.В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ОБРАЗ АВТОРА В ПОЕЗІЯХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Наразі посилення інтересу до Кобзаря як до людини, як до творчої індивідуальності та до автора, закодованому в його доробку, зумовлене необхідністю розв'язати нагальні проблеми шевченкознавчої науки: наявність різноспрямованих методологій, котрі пропонують тлумачення творця відповідно до запитів часу (з одного боку, модернізований народницький підхід, а з іншого – дискурс «неоміфологізму» [1]); цілеспрямована фальсифікація (своєрідний вияв сучасної «шевченкофобії» [2]); відсутність досліджень, що репрезентують системний підхід до образу автора окремого періоду чи всієї спадщини поета.

Щоб комплексно проаналізувати образ автора в ліриці Тараса Шевченка 1837–1847 років (визначальних як для світоглядного й творчого становлення митця, так і в справі національно-культурного піднесення українського суспільства), простежити його еволюційні зміни, з'ясувати ступінь відповідності біографічному поетові, ми висвітлили специфіку проблеми автора в літературознавстві й на цій основі обґрунтували власну концепцію інтегрованого підходу до художньо вираженої авторської особистості.

Ключовим у дослідженні був системний аналіз образу автора в шевченківських творах. В обґрунтуванні еволюційних змін художньо вираженого автора та ступеня його відповідності емпіричному поетові застосовувались герменевтичний, структурно-семіотичний, біографічний, психологічний, історичний, естетичний методи. Під час розгляду специфіки проблеми автора використовувались порівняльно-типологічний, порівняльно-історичний методи.

У результаті протистояння герменевтичного і структурно-семіотичного підходів до інтерпретації в літературознавстві сформувались два суперечливі шляхи розв'язання проблеми автора – “традиційний”, або “авторський” (на «авторитеті» автора в суспільстві та його координувальній ролі у творі наполягали М. Бахтін, В. Виноградов, Б. Корман, К. Фролова, Т. Сільман та ін.), та “авангардний”, або “антиавторський” (про «смерть автора» та особливі повноваження тексту чи суб'єкта сприймання говорили Т. Еліот, Р. Барт, М. Фуко, О. Потебня, В. Ізер, Г. Яусс тощо).

У працях дослідників категорія «образ автора» презентована такими змістово-формальними показниками: статусом у творі (специфічний образ [3] та своєрідний центр [4]), формами вираження («суб'єктні» та «позасуб'єктні» [5]), типами (репрезентативні та нерепрезентативні [6]); особливостями зв'язку з реальним поетом/письменником (ступінь автобіографічного та власне художнього [7]) тощо.

На нашу думку, “образ автора” – це виражений автор, котрий функціонує в межах художнього світу, підпорядковуючись його естетичним законам, а “матеріалізується” у свідомості реципієнта. Якість відтворення залежить від потенціалу суб'єкта сприймання, а результатом такого складного й відповідального процесу стає один із можливих варіантів суб'єктивного тлумачення образу автора, презентованого творчістю лірика/прозаїка. Аналіз за допомогою лінгвістичного, літературознавчого й психологічного інструментарію індивідуальної картини світу (механізму осмислення й специфіки ставлення до компонентів довколишнього та власного “я” в ньому) – це шлях до отримання цілісного уявлення про шевченківський образ автора 1837–1847 років.

Презентований індивідуальний досвід (надмірна емоційність психічної вдачі та певне почуттєве “оціпеніння”; песимістичне самооцінювання та оптимістичні сподівання і т.п.) дає змогу говорити про те, що у внутрішньому світі автора, з одного боку, багатство і яскравість емоційних виявів, експресивність співіснують із певною так званою “в'ялістю афекту”, а з іншого – активна життєва позиція, оптимізм, сила волі, самокритичність, почуття власної гідності

поєднуються зі здатністю до фрустрації, пасивністю, невпевненістю, відчуттям самотності-сирітства, тривожності і т.п. Гармонійне поєднання зазначених якостей і станів – це свідчення самодостатності митця та підтвердження того, що художньо виражена авторська психіка має ознаки й холеричного, і сангвінічного, і флегматичного, і навіть меланхолічного темпераментів.

Авторське бачення постатей-репрезентантів суспільних інтересів та особистісних цінностей засвідчує зацікавленість, допитливість, спостережливість та обізнаність лірика. Водночас він постає як талановитий розповідач, проникливий психолог, творець, котрий органічно оперує фольклорним матеріалом, пристосовуючи його до власної світоглядної позиції й художніх завдань, має багату фантазію й уяву, розвинене естетичне чуття, малярські й музичні здібності, схильність до мрійливості, таємничості, відчуття обраності, спроможність збагнути сенс буття й людського життя тощо.

Глибина та якість осмислення суспільно-політичних процесів, морально-етичних норм дає змогу говорити про освіченість, інтелектуальність автора, його розвинене історичне чуття й інтуїцію, потребу національного самопізнання й самовдосконалення, здатність “виховувати історією” інших, національну гідність і гордість, громадянську активність, “слов’янську самосвідомість”, політичну й моральну принциповість, сміливість, настирливість у відстоюванні власного національного й естетичного інтересу. Авторському мисленню властиві зрілість, критичність, провіденційність, філософічність, релігійність, образність.

Ставлення до себе, власного доробку, зображених персонажів увиразнює імпульсивність, сентиментальність творця, його людяність, благородство, тактовність, щирість, доброзичливість, турботливість, співчутливість до всіх скривджених, вдячність сучасникам-патріотам, а також презирство, ворожість щодо аморальності й злоторення.

Системотвірними рисами “образу автора”, на нашу думку, є емоційність, вразливість, патріотизм, людяність. Такі якості психічної вдачі як емоційність і вразливість давали змогу відчувати й бачити більше за інших, тим самим сприяючи формуванню митця, що має

глибокий зв'язок із рідною землею (патріотизм) та з усіма тими, хто на ній жив, живе й буде жити, дбаючи про її процвітання, самодостатність (людяність).

У поезії Шевченка 1837–1847 років спостерігаються еволюційні зміни авторського світовідчуття й світорозуміння (від ідеалізації до та критичного ставлення під час “трьох літ”); самооцінки (від применшення своїх творчих здібностей (“На вічну пам'ять Котляревському”, “До Основ'яненка”) до відвертого протиставлення себе іншим (“Гайдамаки”), а відтак і непримиренної опозиції всій самодержавній системі (“Сон”)); мисленневих процесів (від роздумів над окремими фактами денационалізації до усвідомлення причин, природи цього небезпечного явища та шляхів його викорінення; від осмислення образів сучасників-патріотів і майбутніх визволителів до увиразнення свого ідеального бачення народного провідника, а також пов'язаних із ними суспільних процесів, сприятливих для формування нації та її майбутньої самобутності тощо).

У межах створеного світу функціонує не реальний поет, а його виражена “подоба”, яку презентують уявлення, що мають природу і власне художню (маски “літньої людини”; “фольклорно-романтична”; “простака”), і емпіричну (автобіографічними є емоційність, патріотизм, розвинене історичне чуття, органічне несприйняття будь-яких обмежень, милосердне начало тощо), і художньо-емпіричну (самозображення емоційного спустошення на схилі літ (“Сліпий”); самооцінка фольклорно-романтичного образу убогого сироти-невільника на чужині).

Таким чином, під час інтегрованого підходу до внутрішнього й зовнішнього світів ми з'ясували, що в поезіях Тараса Шевченка 1837–1847 років утілено не окремі сторони авторського “Я”, а цілісний образ – багатогранну особистість, котра не тільки особливо уважна до власних переживань (інтровертний тип), але й здатна тонко відчувати та глибоко аналізувати своє “Я”, визначати своє місце в довколишньому світі, що зрештою є свідченням високого рівня екзистенційного самовідчуття й самосвідомості (відповідно, і езистенційності мислення). Поет виявляє і глибокий інтерес до довколишнього та людей (екстравертний тип). Завдяки гострому

внутрішньому зорові він не тільки безпомилково інтуїтивно розпізнає людську правду й кривду, відчуває соціальну й національну справедливість, але й формує власний критичний погляд на соціально-визвольні перипетії українського народу в його часовому розвитку, осмислює з позицій релігійно-філософських і світові процеси та катаклізми. Наше дослідження – один із кроків, що наближає шевченкознавців до комплексного аналізу образу автора в межах усієї ліричної спадщини митця.

Список використаних джерел:

1. Іванишин, П. Вульгарний “неоміфологізм”: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка [Текст] / Петро Іванишин. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2001. – 174 с.
2. Дзюба, І. М. З криниці літ: У 3 т. [Текст] / І. М. Дзюба. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006 – 2007. – Т. 2. – С.129.
3. Чичерин, А. В. Ритм образа. Стилистические проблемы [Текст] / А. В. Чичерин. – [изд. 2-е, расш.]. – М.: Сов. пис., 1980. – С.280.
4. Сильман, Т. Заметки о лирике [Текст] / Тамара Сильман. – Ленинград: Сов. пис., 1977. – С.76.
5. Корман, Б. О. Лирическая система Некрасова [Текст] / Б.О. Корман // Н. А. Некрасов и русская литература. 1821–1917: [Сб. ст. / отв. ред. Н. В. Осьмаков]. – М.: Наука, 1971. – С. 81–89.
6. Руссова, С. Н. Автор и лирический текст [Текст] / С. Н. Руссова. – К.: КГЛУ, 2001. – С.28.
7. Франко, І. Із секретів поетичної творчості [Текст] / Іван Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. / [Ред. колегія: Є. П. Кирилюк (голова) та інші] – К.: Наукова думка, 1976–1986. – Т. 31. – 1981. – С. 45–120.